

Ign

Ragnhild og Henry Braathe foran VIK MINIHANDEL

Flere handelskvinner og -menn

Ragnhild og Henry Braathe

Dagmar Christiansen

Presseklipp

Handel på Romerike på 1800-tallet

N.R.Aas om "Handel"

Mer om handel i Enebakk i gamle dager

Vi forsetter med å gjengi samtaler med handelskvinner og -menn i bygda. Etter Borghild Bakkes beretning i IGN nr. 3, har Leif Berstad snakket med Ragnhild og Henry O. Braathe, og Johan Ellingsen med Dagmar Christiansen. Disse har begge drevet landhandel så å si i hver sin ende av bygda, Braathe i Ytre Enebakk og Christiansen på Stranda.

Videre har vi stoff om landhandlerier på Romerike på 1800-tallet, litt om lovgivningen rundt næringen, og vi gjengir hva N.R.Aas skrev om "Handel" i bygda da han ga ut sitt "Enebakk Herred. Bidrag til en bygde- og slektshistorie" i 1927.

Presseklippene vi gjengir denne gangen knytter også an til handel og forsyning, med klipp om Norges Varemesse, og om en berømt forretningsmann med røtter i Enebakk. Og vi fortsetter med klipp fra Sverre Svendsens klippesamling fra krigens dager. Da var det vanskelig med varetilbudet hos våre landhandlere, og oppfordringene til sjølforsyning var mange.

Noe av det morsomme med bladjobbing, er når det kommer reaksjoner på noe av det som er skrevet. Som oftest hører en lite eller ingen ting. Men på årets Bygdedag fikk jeg et par henvendelser som knyttet an til stoff i IGN. En av kommentarene følges opp i dette nummeret.

Så minner vi igjen om at Enebakk Historielag er på nett. Adressen: <http://home.online.no/~toneem/enbakkhistorielag/>, eller du kan ta et søk på for eksempel Google. Bare skriv Enebakk Historielag.
Besøk sidene nå!

Håkon Tysdal

N. R. Aas:

Om "Handel" i "Enebakk Herred".

Også Aas skrev om handelen i bygda i sin Bygdebok;" Her finner vi en rekke personer som har søkt Enebakk Herredsstyre om å drive handel på 1800-tallet. Dersom noen av leserne vet mer om noen av handelsvirksomhetene, tar vi gjerne i mot stoff og kommentarer.

HANDEL

Efter de eksisterende herredstyreprotokoller sees følgende i eldre tider å ha drevet handel i Enebakk.

1838: J. Thranem søker om å få selgelevnedsmidler ved Flateby bruk. Han var Pellys fullmektig dengang.

1861. Holm Svendsen (Foss), Nils Nilsen Stubberud, Jomfru Julie Trondsen (på Østby), Hans Opsalsengen (her var hvile for bykjørere fra Nettet, Båstad og Trøgstad, som kjørte Øieren om vinteren), Christian Martinsen, Korsveien på Nettet. Arne Pedersen Korsveien i Enebakkdalen, Niels Johnsen under Degrum, Thorer Hansen Fossum, Berger Botolfsen Smådal, Enke Marie Burstad, Hans Trondsen på Bøhler og Rakkestad (han var innflyttet fra Drammen 1860).

1862: M. J. Oppegård på v. Tobøl, Andreas Hansen (Dahle-Bøler), Niels Nielsen (Holt), Martin Halvorsen (Hammer-Rud).

1865: De før nevnte samt Amund Pedersen Killerud, Johan Pedersen Bøhler og Tore Gundersen Sundby.

1866: Johs. Hansen Sagstuen.

1868: Hans Chr. Bendiksen, Modellen.

1872: Garver Hansen Sagstuen, Enebakk forbruksforening (i Kommunegården), Anton Gran, Berger Botolfsen Nettet, Casper Holter, Teig, Hans Th. Johansen, Ovind.

1877—78: Inger Marie Hansen Nordehaug og Jølsens fabrikk landhandel, Ekeberg.

1877—78: Syver Svensen (Foss?), Annette Sundby på Glende.

1885: S. A. Solberg og Aug. Hansen Baastad har drevet handel på Haug.

I våre dage er her selvfølgelig — som i andre bygder — handelsmenn mer enn nok. Således tre i én klynge på Flateby, en fjerde nær ved, tre i Ekebergdalen, én ved Kirkebroen og et par i Dalefjordingen.

Større lastebiler bringer dem nu varene direkte fra Oslo, så de slipper den dyre og tidsspillende forsendelse via Tomter stasjon.

Ragnhild og Henry Braathe på Vangli

• Av Leif Berstad

På Vik i Ytre Enebakk låg butikken Vangli landhandleri. Seinare heitte han Vik Handel. Det er framleis butikk der. No under namnet Vik Minihandel. Ikkje utypisk for utviklinga av nærbutikkane.

Ragnhild og Henry Braathe dreiv Vangli landhandleri i over tretti år, frå 1939 fram til 1973. Dei er framleis der og ser kva som skjer i butikklivet, men no frå tilskodar plass. Dei har stor veranda med utepeis og drivhus, og butikken er fundamentet for pensjonistlivet i meir enn ein forstand.

Vangli heiter huset. I forrige nummer av Ign fekk vi vite at Borghild og Leif Bakke var dei første som dreiv butikk der, og at dei var der til 1939. Ragnhild og Henry Braathe kom dit samme året. Henry kom frå Kroer i Ås og Ragnhild kom frå Frogn.

Dei kjøpte butikken av Alfred Bjerkeland, og den første tida delte dei hus med han. Det var ikkje romsleg, men ingen var storforlangande. Dei som vaks opp i det som seinare berre er kalla "dei harde

Vangli landhandleri i Vik-svingen.

*Dei var unge – dei hadde pågangsmot.
Her er brureparet Ragnhild og
Henry Braathe.*

trettiåra”, lærde seg
nøysemd.

Samanlikna med i
dag, var mat og
klede dyre. Henry
minnest at han kjøp-
te sin første vinter-
frakk for nitti kroner
etter å ha arbeidd tre
månader på ein bon-
degard i Hobøl for
tretti kroner månaden.
Då vanleg timebetaling
på jernbanen var seksti
øre, var det prisen på eit
rugbrød.

”Kom igjen hvis det ikke går”

Dei var unge, Ragnhild 22 og Henry
26, dei hadde pågangsmot og vilje til å satse på sin eigen butikk hel-
ler enn å arbeide for andre. Henry hadde rett nok fått sjefen sin i
butikken i Ås til å vurdere om det var tilrådeleg å satse på Vangli, og
hadde fått lovnaden: ”Kom igjen hvis det ikke går”. Henry hadde
handelsbrev og to års praksis. Ragnhild hadde først hatt læretid hos
ein pølsemakar i Drøbak og seinare arbeidd på meieri i Vestby . Dei
visste litt om kva dei gikk til, og dei streva jamt i lag.

Det vart lange dagar for begge. Dei første åra måtte Henry ta seg
anna arbeid om vinteren for å holde gjelda frå livet. Han arbeidde
mellom anna på Ljansbruket. Der fekk han seksten kroner dagen. Det
var godt betalt, for det vanlege var tolv. Han køyrde tømmer ein vin-
ter og sand frå Børtergropa ein annan.

No er namnet Vik Minihandel.

Ragnhild heldt butikken i gang. Innteninga var ikkje stor. Dei minnest at i den første tida dei dreiv, var det ein dag berre 44 kroner i kassa.

17 kjøpmenn

Det var 4000 menneske i Enebygg og tett mellom landhandlarane. Enebygg gav levebrød til 17 kjøpmenn, og på Flateby var det tre som låg så nær kvarandre at dei kunne stå på kvar si trapp og snakke med kvarandre. Landhandlarane i bygda lånte kvarandre varer når det trongst. Omsynet til kundane var viktigare enn innbyrdes konkurranse.

Mange av kundane var gamle menneske som hadde lite å leve av. Dei gikk ikkje oftare i butikken enn høgst nødvendig. Mange gikk langt og bar tungt. Dei fleste hadde sin faste kjøpmann, men det var ikkje alltid dei brukte den dei budde nærast. Henry frakta varer, og det var ikkje alltid vegen og føret tillet køyring heilt fram til hus. Han vart godt kjend med å bere stor ryggsekk, ein femlitersdunk med parafin i den eine handa og ei sirupsspann i den andre.

Det var trengt i butikken. Kassa med post var i kroken til høgre innafor døra. Dei som kom for å handle, såg etter posten sin, og dei tok gjerne også med til andre. Ingen kom forbi den som stod og bladde i kassa med post.

”Alle måtte vera gode venner med alle, ellers var det ikke plass”. Vekta stod på disken. Mjølet kom i hundrekilos sekker, og det var nyttig å vege opp mjøl, sukker og andre varer i posar på førehand. Å vege opp rett var ein viktig del av læretida. Sukkerposane skulle brettast på ein slik måte at posen kunne bli snudd opp ned utan at noko rann ut. Utan bruk av andre hjelpemiddel enn kunstferdig bretteing. Sommarferienida var den travlaste. Ytre Enebakk hadde ikkje berre ferieheimar for malarsveinar, spikerverksarbeidarar og stein- og jordarbeidarar i Oslo, men også eit stort tal private hytter. Det kunne vere inntil fire jenter ekstra i butikken når hyttefolket kom. Dei hadde helst slanke jenter i arbeid, for desse greidde å kome forbi kvarandre bak disken. Til vanleg var det berre ein tilsett utanom dei sjølve. Gudrun Stang arbeidde der i alle år.

Hyllene vart fylte med varer etter stengetid. ”Natta er lang, den”, var slagordet.

”Det var nå moro, lell”, er dei einige om no når verste slitet er på meir enn seksti års avstand, men innrømmer at: ”Vi var så slitne så vi holdt på å stupe noen ganger.” Willy og Anne, borna i huset, var med på denne delen av arbeidet frå dei var små. Det var til nytte og hygge, men kveldsarbeidet vart til tider i lengste laget for små fingrar og ryggar.

Om hausten, når hyttefolket hadde reist tilbake, fekk skulestyret i Enebakk søknad om Anne og Willy kunne få ei veke fri frå skulen så det omsider kunne bli sommarferie på familien Braathe.

Vareutvalet

Vareutvalet bestod av alt folk hadde bruk for, ”fra busseruller til sælapinner”, som Henry uttrykkjer det. Her var turnsko og gummi-støvlar, strikkepinnar og malerifargar, hesteko og spekepølser. ”Det eneste vi ikke hadde, var dresser og kjoler.”

Under taket hang kandissukker på snor. Sjokoladen var i glasskåler med små hekla brikker under i eit glasskap på disken. Den vart teken

Borna i huset, Willy og Anne

fram med klype. Kremmerhusa hang klare til bruk på ein krok på veggen.

Kaffikverna var festa på veggen rett ved døra til mjølkekjellaren. Den første kaffikverna var handdriven, og kaffien var alltid nykverna. Mange skulle ha "hele kønn" og kverna kaffien heime.

Før jul tok dei inn glastøy, fløytesett, kaffikoppar og gåveartiklar. Det var ekstra hygge med å stille ut og handle med slikt som friska opp i kvardagen.

Det enklaste var varene som vart frakta i hus av andre. Smøret vart frakta med bil. Det slapp dei bry med. Elles var det omreisande agentar i kolonial, manufaktur, maling og jernvarer. Ferske kjøtvarer og pølser kom frå Helle i Spydeberg, og butikken hadde ferskvare-

avdeling med "svingdør". Der var det kaldt og vareutvalet bestod av ost, fisk, kjøt, pålegg og grønnsaker.

Men ikkje alle varer kom enkelt i hus. Egg måtte dei hente hos ein bonde i Tomter heilt fram til omtrent 1960. Poteter og grønnsaker vart henta på Grønlands torg. Der måtte dei vere på plass klokka sju om morgonen kvar tysdag og fredag. Klokka ni var dei på plass heime igjen og låste opp butikkdøra. På brygga henta dei fisk. Sild, makrell og torsk var populær vare, for fisken var både fersk og god.

Henry hadde hatt førarkort frå 1931. Den første bilen kosta tusen kroner. Då krigen kom, var det restriksjonar på køyringa. Dei hadde løyve til å frakte varer frå Oslo, men bilen skulle ikkje brukast til private formål. Ein gong ville Ragnhild og Henry ha med seg eit venepar på kino i byen, men dei kom i kontroll. Kontrolløren var klar i talen. Han såg først på køyreløyvet, så på passasjerane og erklærte: "Detta var rar fisk. Snu og kjør hematt".

Det var ofte smått med varer. Det kom fleire gonger godt med at både Henry og Ragnhild var bondefødde. Dei minnest med glede lastebillass med poteter frå brør som hadde gard.

Varemangel med kvoter og rasjoneringskort var til lite glede for både kjøpmennene og kundane. Verst var det når det var lite kaffi og tobakk. Henry minnest at svigermor hadde kaffiselskap, men såg det var faretruande lite att av kaffien og gav klar beskjed: "Nå får'i jammen begynne å drikke mjælk, her".

Tobakk lærte dei seg å dyrke sjølve. Eit år hadde dei 4,5 kilo ferdig tørka tobakksblad, "svære som rabarbrabla'er". Desse drog dei til byen med, til tobakksfabrikk, og fekk att ferdig vare.

Kommafeil kan av og til vere nyttig å oppleve, i alle fall når ein får att 45 kilo ferdig tobakk. Det gjorde godt å kunne hjelpe dei kundane som vanlegvis var gretne over at tobakskvoten var for lav.

Musetett lager

Etter krigen såg kjøpmannslivet lysare ut, og i 1946 ville dei bygge på butikken. Harald Pederstad skulle ha fire tusen kroner for jobben, men i Enebakk gikk det seint for unge innflyttarar å få tilsagn om lån. Dei vart leie av å vente og vende seg til Ås Sparebank. Derfrå

Ragnhild og Henry i dag

kom tre mann for å sjå på tilhøva. ”Det gikk inga stønn, det, før vi fikk penga”.

Butikken vart større, og lageret endå større. På lageret hadde dei hestefor og kufor, koks og kol og sirup og sild. Dei hadde musetett lager og var nøye med det hygieniske. Helsesøster hadde inspeksjon av matvarene og såg nøye etter at det ikkje var midd i mjølet. Avfallet frå butikken vart brent. Ei stor klorkalsiumtønne gjorde nytte for seg som forbrenningsovn.

Der vi i dag ser eit stort postkassestativ, var det tankar for parafin

og bensin. Når det regna godt, kunne det kome vatn i bensinen. Då harka bilane verre enn verst, og "starta og stoppa i eninga".

Men det var berre å rekne med at "detta går, bare vi får kjørt litt". Og det gjorde det som regel.

Mange handla på borg

Ei natt var det ein som banka på og måtte ha bensin. Han hadde ikkje pengar på seg, men ga Henry ei klokke i pant. "Da jeg kom inn-att, så sto klokka. Han skulle komme igjen, han, men jeg har ikke sett no mer te'n, jeg."

Det var viktig å kunne skaffe det kundane ville ha. Henry fekk god trening i å skjere glas og svinge kittkniv. Kundane betalte for glaset, men skjering og innsetjing var gratis. Dei som hadde dårlegast råd hadde gjerne småruta glas. Slikt kalla kjøpmannen for "kapp". Det kosta ingen ting.

Tilliten mellom handelsfolket og kundane var stor. Mykje varer vart handla på borg, med oppgjer ein gong i månaden. "Det va'kke så mye vi forliste", er dei einige om. Dei minnest godt at dei sjølve måtte setje tæring etter næring når det gikk smått med å få inn pengane dei hadde uteståande, men er snare med å legge til at "vi har hatt kontakt med uhyre mange hyggelige mennesker".

Ein gong var det rett nok ein tømmerhoggar som stakk av med to flasker øl, men det oppdaga Åge Jensen. Han var bakar, hadde bakeri i Hollibyen, ved sørenden av Mjær, og var nett då på Vik og leverte brød. Han gav tjuven klar beskjed: "Gjorde jeg rett, så slo jeg deg i hjel".

"Han kom ikke her og tok øl flere ganger", seier Henry lakonisk.

Tilliten mellom grossist og kjøpmann var også viktig. "Grosserer Åmot hadde oss under sine vinger. Vi sa at vi har ikke råd til alt det du vil vi skal ha., men da svarte'n at jeg veit dere greier dere, og jeg synes det er moro å hjelpe til."

Det var stort å vere blant dei første i bygda som hadde frysedisk utan lokk. Men vegen fram dit hadde vore lang. Ragnhild minnest at melka kom i femtilitersspann, og spannet måtte stå i kjellaren, for der var det kaldast. Inne i spannet hang halvliter- og litermål, og kundane hadde med eigne spann, glas eller flasker.

Det første elektriske fryse-
skapet fekk dei omtrent i
1960. Ein som heitte Ris var
kjølemontør. Han var det lett
å tilkalle. Han hadde hytte
nær Nosa.

Då dei starta butikkdrifta,
var det ikkje snakk om elek-
trisitet eller å tilkalle folk.
Skulle noko kjølast, måtte
ein skjere is om vinteren og
legge den i sagflis under
presenning. Iskassene stod i

bakrommet, og dei måtte haldast nøye reine. Steinseth, grannen bak
butikken, hadde dam, men det vart også bore mykje vatn frå Våg, og
der vart klevasken skylt.

Ragnhild og Henry har mangt å minnst og fortelje frå sekstifem
år i Enebakk. Ein kort artikkel om laust og fast frå butikkdrifta er
berre ein liten del av det dei kan fortelje om utviklinga dei har opp-
levd. Ragnhild Braathe får sluttrepikken frå seg og Henry i denne
omgangen:

“Vi har opplevd mye moro. Og mye mindre moro. Det må være
flere farger i veven, veit du”

*Stor takk til Ragnhild og Henry Braathe og Anne Larmerud for
at dei deler minna sine med oss. Ei ekstra takk til Kristin Kjus
som på svært kort varsel kom og fotograferte.*

Gamle presseklipp

Vi har funnet fram til noen presseklipp som knytter an til handel. Nedenfor er en omtale av åpningen av Norges Varemesse. Så et klipp om "en av forretningsstandens pionerer i det 18de århundre", Peder Olsen Thrane, med aner i Enebakk. Dette er det bygdebokforfatter og distriktslege N.R.Aas som har tatt vare på, og det er hans håndskrift som forteller at klippet er fra "Øvre Smålenene 24.10.28". Klippene fra krigens dager er fra Sverre Svendsens klippbok.

Handelens menn om messens nytte.

Uttalelser til "Allenposten"

Oslo:

«Det er påtagelig at folk bruker mere norske varer»

Norsk Kjøbmansforbunds formann, kjøpmann C. B. Rosenberg, svarer:

— Det er påtagelig at folk i de senere år er begynt å bruke mere norske varer, og jeg tilskriver varemessene en stor del av æren herfor. Jeg har det inntrykk at det samme forhold gjør sig gjeldende på de fleste steder i landet.

— Etter det arbejde som Norges Varemesse hittil har ydet tror jeg det er berettiget å si, at den har fylt de krav som man med rette har kunnet stille til den.

Messen har i de forløpne ti år gjennom sine forskjellige utstillinger slått et slag for den norske industri, og den har også fremmet den kappestrid som er og bør være mellem de innenlandske industriprodukter. Ved sin propaganda har den også bidratt meget til å vise publikum hvor langt fremme den norske industri er kommet på mange områder.

Enebakkingen Thrane.

En av forretningsstandens pionerer i det 18de århundrede.

I Tiedemanns Tobakkfabrikks skrift i anledning av fabrikkens 150 års jubileum finnes nedenstående artikkel om Enebakkingen Paul Olsen Thrane, som hører til den jubilerende fabrikkens anegalleri. Om ham skrives

at han var født i 1751 i Enebakk, som sønn av sersjant og ferjemann Ole Johannesen og Elisabeth Sophie Thrane. Hans morslekts stamfar var hr. Povl Christensen Thrane, sogneprest til Nes på Romerike inntil 1650. Paul Thrane blev bordskriver på trelasttomten i Fredriksstad men var av skjebnen utsett til en eventyrligere karriere.

Han dro til Kristiania, og 4. april 1780 kjøpte han av Johanne Cold nabogården til sal. rådmann Jacobsens gård i Vaterland. Samme år fikk han bevilling til «med lige Ret som Byens andre Kjøbmænd at drive Handel i store og smaa Partier», deriblandt også tobakk. Det var krig ute i verden, det var gode tider i Norge og Paul Thrane var blandt dem som for-

stod å nytte tiden. I juni 1784 kunde han av krigsråd Vagel kjøpe dennes thalypart i naboeiendommen. Året etter, 31. mars 1785, også Karen Thorine sal. Jacob Jacobsens halvpart. Nu kunde han avertere «Tobak fra egen Fabrik». Den var da på «8 gode Tobaksperser med sit Inventarium». Desember 1784 kjøpte han dessuten agent Nils Nielsens gård i Tollbogaten. Også der skulde det ifølge privilegiet av 1778 vært tobakkfabrikk. Han har da formodentlig slått de to fabrikker sammen til én.

Et par år senere flyttet han sin forretning, bedrift og bolig fra Vaterlands torv opp på byens torv. Her, i «Torvet nyt matr. nr. 11» (nu Elefantapotekets gård), fikk så fabrikkens sitt hjemsted i de neste halvhundre år og mer. I sine «Gamle Dage» forteller fru Dunker fra de første 1790-år at det utenfor Paul Thranes gård stod som skilt en tredukke, en tykk hollender med en tobakksrull i hånden. Den tykke hollender var meget populær og en av byens severdigheter: «vi Børn standsede i Storgaden og morede os ved at betragte den tykke Hollænder».

Om Paul Thrane er forøvrig kort å fortelle at han i 1801 blev byens første stadshauptmann, senere justisråd, ridder av Dannebrog og Wasa, prins av Hessens

forlover, og skal i 1814 av en deputasjon for den lavere borgerklasse vært tilbudt Norges krone. Ved siden av sin butikk og sin fabrikk drev han store trelastforretninger, kjøpte Borregård av statsråd Rosenkrantz for 25,000 pd. st. og regnes som en av det moderne Sarpsborgs grunnleggere: han var den første som fikk idéen til å la store tremastere gå rett op den «ufarbare» elv til Sannesund, og han gjennomførte denne sin plan tross en forbitret motstand fra Fredrikstadborgernes side.

Hans ene sønn, David, var gift med en datter av førbemeldte tobakksfabrikant Peter Bull i Fredrikstad og han forhandlet i Kristiania bl. a. «hr. Peter Bulls nye lettrøgede guul Petum-Tobak for 34 ss. Pundet, saavel som hr. Peter Bulls almindelige sorte og runde Petum-Tobak i store og smaa Partier». David Thranes sønn var Marcus Thrane, Norges første arbeiderfører. Også to andre av Paul Thranes sønner, Joha og Johannes, handlet med tobakk. Den mest kjente av Paul Thranes 22 barn var komponisten Waldemar Thrane.

«Den brillante familie», som Thranefamilien blev kalt av en samtidig, møtte som så mange andre sin ruin i de kriser som satte inn fra 1813 av. Paul Thrane trakk sig i 1821 tilbake fra Borre-

gård men døde i små kår 1830, i den by hvor han hadde åpnet sin karriere, Fredrikstad.

Alt 8. mars 1816 hadde han dog solgt gården og fabrikkens på torvet «med tilhørende Have og Grevethus i Møllergaden» til tobakksfabrikant Claus Wintner.

Denne Samlingen er 24/10 1928.

*C-vitaminet svinner
fra samme øyeblikk
grønnsaker blir høstet.*

**Og etter 4 dager kan det bare
være snau 12 prosent igjen.
Kjøp derfor aldri annet enn helt
frisk salat, spinat osv.**

No til dags er vel de fleste oppmerksom på at det bare er en del av de livsviktige vitaminer som kommer menneskene til gode når grønnsakene nytes i kokt tilstand, og av den grunn foretrekker mange å spise dem som såkalt råkost.

Det er imidlertid en stor villfarelse hvis man tror at man derved får uavkortet hele plantens vitamininnhold. Undersøkelser har vist at C-vitaminet også er meget ømfintlig for lagring, og i disse dager hvor grønnsaker dominerer heimeens spiseseddel i byene, og hvor man nå går i gang med lagring av vinterforsyninger av de viktige C-vitaminresurser, kan det ha sin interesse å se litt nærmere på hvilke resultater næringsfysiologene er kommet til i dette spørsmål.

De undersøkelser som er foretatt ved forsøksanstalten for frukt- og grønnsakdyrking i Neustadt i Tyskland, har brakt på det rene at C-vitaminet begynner å svinne allerede i samme øyeblikk en frukt eller en plante er høstet. Frisk salat inneholder således 163 milligram pr. 100 gram tørrsubstans, men var salaten blitt 4 dager gammel var vitamininnholdet redusert til 17 pst. av det opprinnelige.

Kålraabien holder seg bedre. Den er en glimrende vitaminkilde og inneholder omkring 800 milligram C-vitamin pr. 100 gram tørrsubstans, men bare etter fire dagers lagring er allikevel dette redusert til 35-45 pst.

Men aller dårligst holder aspargesen seg, for bare fire dager etter at den er høstet er det snau 11,4 pst. igjen av de 235-250 milligram C-vitamin pr. 100 gram tørrsubstans som den har som nyhøstet.

Heimeavlet tobakk oppbevares best på sylteglass.

Om ikke så svært lenge vil de av årets tobakkdyrkere som først leverte sine tørkede blad inn til fabrikk få den ferdigbehandlede tobakk tilbake. For manges vedkommende er det ikke så små kvanta det dreier seg om, meningen er jo at tobakken skal rekke til neste høst.

Hvordan skal en så best oppbevare tobakken. De tobakkkesker man får er ikke beregnet til å holde tobakken frisk og passe fuktig i mange måneder.

NTB har forelagt dette spørsmål, som for mange er av stor betydning, for en tobakkeksperter ved en av våre fabrikker. Han uttaler at den beste måte å oppbevare den på er å legge den ned på glass. Ta tobakken opp av eskene og pakk den godt sammen på Norgesglass; skru godt igjen med gummiring så ikke luften slipper til. Glasset bør plasseres på et mørkt sted hvor det ikke blir allfor kaldt utover vinteren. Lar man glasset stå i lys, vil tobakken lett bli avfarget.

Selv om tobakken blir tilsatt visse stoffer for å hindre muggdannelse, bør en allikevel med visse mellomrom kontrollere den. Skulde det opptre mugg, vil den først vise seg nederst i glasset.

Til slutt understreker vår hjemmelsmann at heimeavlet tobakk som blir riktig lagret noen måneder, vil smake atskillig bedre enn med det samme den kommer fra fabrikken.

Av disse tall framgår det med tydelighet at det er av aller største betydning at vegen fra produsent til selger må bli kortest mulig. For å ha noe å møte vinterens påkjønning med bør vi nå spise mest mulig av friske grønnsaker, men husmødrene må også føre kontroll med at de ikke får gamle overliggende varer, særlig av slike ting som ikke kan lagres men bare skal spises i frisk tilstand eller hermetiseres.

L.

Butikker på Flateby.

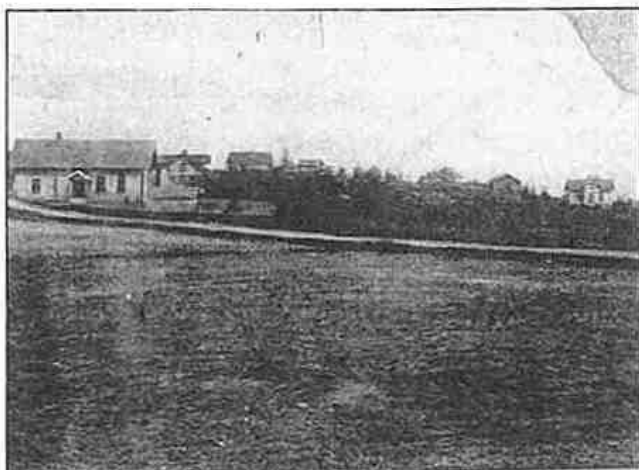
Går vi ca 75 år tilbake i tid, var senteret på Flateby konsentrert rundt krysset der veien tar av ned til Flatebydalen og Øyeren. Her fant vi på det meste tre butikker, postkontor, telefonsentral og kafé. En fjerde liten butikk lå i huset ved siden av der fam. Sandås bor i dag (østre Kålhagan). På butikken til Arthur Sundby, ble det også solgt bensin. Vi må anta at det var den store trafikken og de mange ansatte ved Flateby Cellulosefabrikk (1900 – 1931) som var grunnlaget for denne forretningsvirksomheten.

Fra å være et rent jordbrukssamfunn på slutten av 1800-tallet, ble Flateby rundt århundreskiftet et industristed med en tids-epoke som varte fram til ca 1930. De "harde tredveåra" ble nok ekstra harde for flatebysamfunnet med konkursen på fabrikkene i 1931 og flere år med fattigdom og nødsarbeid. Flere av de ansatte ved fabrikkene ble boende i noen av de gamle arbeiderboligene rundt fabrikkene, bl.a. Møllerheimen og Lia.

Grunnlaget for butikkvirksomhet rundt Flatebydalen forsvant gradvis og typisk nok ble det nye senteret flyttet dit hvor Flateby nå vokste mest, langs Ødegårdsveien og det som etter hvert utviklet seg til "byggefeltet" på Flateby. På det gamle husdyrbeite Bakkehagan tilhørende gården Bakken, vokste det etter hvert opp et senter med butikkene som vi kjenner dem i dag. Først ute var en stor, moderne Fina-bensinstasjon som ble innviet 1. juni 1970 anlagt av firmaet Froga-mo og seinere overtatt av Emil Andersen. I 1977 kom så Enebakk Sparebank med sitt nybygg for bank- og postkontor og de andre butikkene fulgte etter.

De tre butikkene på "gamle senteret" var de vi kjente som Arthur Sundby, Clifford Christiansen og Einersen og står alle nevnt i bygdeboka til Aas fra 1927. Til sammen dekket disse butikkene det aller mest nødvendige av dagligvarer, byggevarer, manufaktur og isenkram. I Sundby-butikken ble et tidligere melkemottak bygd om til moderne butikk rundt 1976. Einersen-butikken lå på hjørnet motsatt for Sundby-butikken. Forhistorien til denne dagligvaren skal ha vært

et samvirkelag (forbrukerforening), drevet av ulike personer fra starten i ca 1905. Einar K. Einersen kjøpte butikken i ca. 1936 og den ble drevet fram til noen år etter hans død i 1961. Deretter ble det postkontor i huset, drevet først av hans søster (Anna Einersen) fram til midt på 70 tallet da postkontoret åpnet på det nye senteret. I huset nedenfor mot Øyeren fant vi den gamle manuelle telefonsentralen. Her var det i en periode etter krigen også en sesongåpen kafeteria drevet av en Bjerkeland.

Enebakstranden.

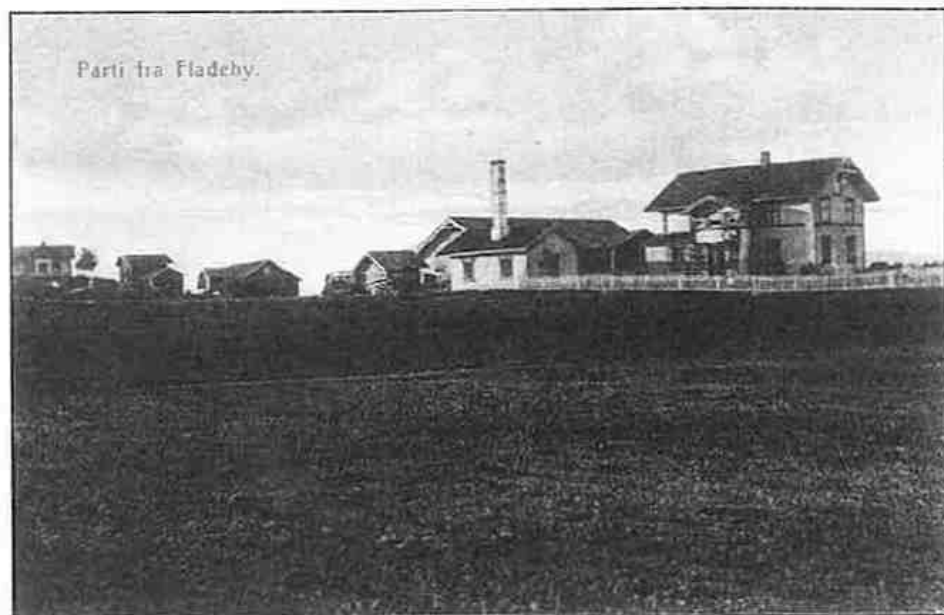

Dette bildet viser Cliffords første butikk.

Sundbybutikken på plassen Dam ble åpnet allerede i 1882, mens butikken til Christiansen kom noe seinere på "Vesle- Sundby".

"Clifford": fra bygdeforening til A/S.

På slutten av 1800 tallet ble det opprettet en handelsforening på Flateby med aksjetegning blant bøndene. Laget gikk seinere konkurs og Carl Sundby (1854 –1910) begynte handelsvirksomhet her ca. år 1900. Laget hadde kjøpt den gamle skolebygningen på Stranda som

"Parti fra Fladeby" står det på dette gamle kortet. Huset med den høye pipa er bakeriet på Vesle-Sundby.

ble flyttet til Vesle-Sundby og bygd på som forretning i første etasje og bolig i andre etasje i 1907. Carl døde i 1910 og hans datter, Helga Christiansen (1881 – 1962) ble tilkalt fra Amerika for å overta butikken som nå ble hetende "Carl Sundby's eft.". Fladeby var i sterk vekst på grunn av fabrikken og det ble også bygd et vedfyrt bakeri på Vesle-Sundby. En Ekeberg startet bakeriet som hadde en høy pipe og sees på gamle bilder fra Fladeby. Varene til butikken ble først kjørt med dampbåten "Strømmen" som rundt 1. verdenskrig ble utkonkurrert av lastebil. Denne lastet opp melkespann fra melkerampene langs ruta og tok med seg melka innover til byen. Det var daglig transport med Sandås Godsruiter som kjørte til byen om Ytre Enebakk. Denne gikk helt opp til 1980 tallet, men i mellomtiden var veien om Lillestrøm blitt farbar (bygd på slutten av 20 tallet).

Helgas sønn Clifford (1909 - 1993) overtok butikken i 1926 og butikken fikk navnet Clifford Christiansen. Clifford og Dagmar utviklet butikken til en moderne dagligvare fra handel over disk til selvbetjening. Ny butikk på senteret (Clifford A/S) ble innviet i

Bilde fra Christiansen eldste butikk fra ca. 1915. Strøm ble lagt inn det året – vi ser strømledningen i taket.

Personen til venstre heter Søren Olsen, som var gift med søster til Clifords mor, Helga. Helga står ved kassa-apparatet. Helt til høyre står fru Ekeberg, gift med bakeren som drev bakeriet i samme hus.

september 1978. De dreiv butikken fram til 1987 sammen med datteren Kari og hennes mann, Pasquale da den ble leid bort.

Dagmar forteller om den gamle butikkdrifta at det var mye handel "på bok" og at det var mye vanskelige tider etter at fabrikken gikk konkurs. Det var vanskelig å la vær å hjelpe folk som var i nød, og det var ikke alle som greide å gjøre opp for seg. Det gikk mest i dagligvarer som mel, krydder, sukker og hermetikk, men de fikk også ferske grønnsaker og poteter daglig med egen transport. Den gamle dagligstuen til Helga ble innlemmet i butikken som gavebutikk da det etter hvert ble selvbetjening og mer behov for hylleplass. Helga hadde også en liten manufakturavdeling.

LANDHANDLERIER PÅ ROMERIKE PÅ 1800-TALLET

• Av Håkon Tysdal

Leif Thingsrud skriver i Romerike Historielags Årbok for 1995 om landhandlerier på Romerike før 1842. Eksemplene handler i liten grad om Enebakk, men det som beskrives om utviklingen er allment interessant. Han skriver om den strenge reguleringen av handelen fram til 1842. Det var nødvendig med såkalt ” Kongelig privilegium” for å kunne starte opp. Det var få som fikk slik tillatelse på Romerike, og i følge Thingsrud var det bare to slike på Romerike i perioden 1790 til 1842, en i Nes og en på Eidsvoll.

Ieneveldets tid skulle all handel skje i byene. På landet forekom lovlig handel bare i form av markeder noen få dager i året. Slik oppsto markeder på Hamar og Grundsetmartnan ved Elverum. Landbruket var i stor grad et sjølbergingslandbruk, slik at det var ikke mye omsetning av matvarer ut over til gårdens folk. Og det var ikke så mye annet som trengtes: salt, litt finere mel ut over det gården produserte, kanskje litt finere tøy. Resten ble i stor grad produsert på eller rundt gården.

På slutten av 1700-tallet begynte oppmykningen av regelverket. Med kongelig privilegium kunne en med handelsborgerskap i byen etablere landhandlerier i byenes oppland, men dog ikke i de nærmeste bygdene – de skulle fortsatt reise til byen for å handle. Fortsatt i følge Thingstad lå de nærmeste av Kristianias landhandlere på Ringerike, Hadeland og øvre Romerike

Noen unntak fantes: Ved Ullershov på Romerike bodde en prokurator som het Anders Pedersen Tollund. Hans kone” hadde fått kongelig privilegium på å selge varer som hun tok fra kjøpmennene i Kristiania og Fredrikstad”.

I listene over kjøpstadskatt til Kristiania finner en opplysninger om omsetningen ved landhandleriene innenfor Kristianias ”cirkumferens”, det vil si de områder der Kristiania hadde enerett til all handel.

Disse viser utviklingen: I 1789 var det åtte landhandlere, i 1792 var det tjue, og deretter steg det langsomt. Ut på 1830 tallet var det i alt 32 landhandlere i disse distriktene.

Omsetningen var varierende men heller liten, forteller skattematene. For eksempel varierte den i 1836 fra ca. 1000 til 16 000 daler. Denne høyeste sto handelsmennene Jacob Meyer og Thomas Heftye for – begge med en omsetning på 16 000 daler. Vanlig omsetning for en håndverker på den tiden var kanskje 150 daler.

I NR.Aas bygdebok "Enabakk Herred" fortelles om hvilke personer som har drevet handel i Enebakk på denne tiden. Opplysningene er tatt ut av herredsstyreprotokollene.

I 1890, sågar 17. mai, ble det vedtatt Lov om Handelsregistre. Der sto at "I Kjøbstæderne og Ladestæderne skal der af Magistraten og paa Landet af Fogden føres et Handelsregister, i hvilket bliver at indføre de anmeldelser, som omhandles i denne Lov, eller hvis Optagelse i Registeret ellers maatte blive lovhjemlet".

Meldingen skulle gis skriftlig og følges av betaling for registrering. Og hvis anmelderen ikke kunne møte personlig for registrering, skulle underskriften bekreftes av Notarius Publicus, lensmann eller autorisert advokat.

Og definisjonen av en "handlende" var i lovens bokstav denne:

"Som handlende eller like med handlende anses i denne lov:

Enhver enkeltmann eller selskap, som driver kjøpmannshandel eller som søker stadig erhverv ved å drive forlagsvirksomhet, assuranceforretning, assuranceagentur, fabrikk eller bergverk".

Loven trådte i kraft 1. januar 1891. Da måtte altså de som fortsatt drev handel av personene som i følge Aas har søkt herredsstyret før den tid, sørge for registrering i Handelsregisteret

Til gjengjeld ble opplysningen offentlig kundgjort, ved at "Den Myndighet som forstaar Handelsregisterets førelse, uoppholdelig paa Anmelderens bekostning lad enhver i Registeret indført Anmeldelse indrykke i den offentlige Kundgjørelsestedende."

Handelsforeninger

Johan Ellingsen forteller at det på slutten av 1800-tallet ble opprettet en handelsforening på Flateby, der bøndene tegnet aksjer. Denne gikk

altså konkurs, og Carl Sundby begynte handelsvirksomhet i samme huset ca år 1900.

En rekke handelsforeninger organisert på denne måten ble startet på 1800-tallet. Bøndene skjønnte at det ville være en fordel for dem å ha hånd om hele kjeden med innkjøp og omsetning av forbruksvarer. De hadde forskjellige navn; som forbruksforeninger eller også spareforeninger.

I boka "Fra bondens jord til borgers bord" av Simen Flyen, fortelles at den første handelsforening i Akershus ble startet omkring 1870. Løkens forbruksforening i Høland var en av de første. I en statistikk i samme boka er det oppgitt at Enebakk hadde forbruksforening som ble startet i 1888 og hadde 61 medlemmer.

Romerikstun. Årbok for Romerike Historielag 1995: "Landhandlerier på Romerike før 1842" Norges Lovet. Lov av 17.mai 1890.

N-R.Aas: Enebakk Herred. Bidrag til en bygde- og slektshistorie.

Simen Flyen: Fra bondens jord til borgers bord. Landbruksforlaget 1992.

Verv et nytt medlem til Historielaget

Eller bli medlem hvis du ikke allerede er det!

Ta kontakt med:

Andreas Bøhler, formann Tlf: 64 92 60 95
Eva Kristoffersen, kasserer Tlf: 64 92 61 03

Årskontingenten er kr 240.-. Det inkluderer IGN fire ganger i året, samt Skytilen, Romerike Historielags blad, også det fire nummer i året.

Det øvrige styret i laget er:

Bjørn Marthinsen, nestformann Tlf: 64 92 60 47
Svenn Erik Johansen Tlf: 64 92 60 08
Johan Ellingsen Tlf: 64 92 80 52
Ivar Bakke Tlf: 64 92 42 92
Håkon Tysdal, redaktør av IGN Tlf: 63 83 22 73

Arr.komite: Oddvar Skaug, Berit Strand, Rolf Solberg, pluss Svenn Erik Johansen fra styret.

Flere korntrygdkasserere blant handelsmennene

Diplom for "korntrygdkasserervirksomhet"

I forrige nummer fortalte vi om Leif Bakke som utbetalte korntrygd til bøndene på vegne av Statens Kornforretning. Korntrygd var en ordning der bøndene fikk støtte for et visst kvantum av avlingen til eget bruk. Bakke var ikke alene om denne virksomheten. På Bygdedagen i år leverte Ragnhild Kigen dette diplom til Historielaget. Det forteller at O. J. Kigen fra 21. juni 1950 til 30. juni 1968 var Statens Kornforretnings "korntrygdkasserer" i Enebakk.

Gamle Hvam Museum

På gamle Hvam museum i Nes er det en rekke interessante samlinger. En av samlingene er interiør fra gamle landhandlerier fra vårt område. Slik presenterer de selv samlingen på sitt nettsted..

Landhandleriet

I et av sovekammersene i den yngste hovedbygningen er det laget istand en gammeldags landhandel, som representerer tiden mellom 1930 og 1960. Innredning og varer er samlet inn fra en rekke forskjellige gamle butikker i Nes og andre kommuner på Romerike. I åpningstiden på sommerstid selges det drops, sjokolade og lokalproduserte souvenirer i landhandelen.

Reklameplakat

Motiv fra butikken

Enebakk Regnskapskontor a/s

Din samarbeidspartner innen økonomi

N•A•R•F

- Regnskap - lønn - fakturering
- Årsoppgjør - selvangivelser
 - skatteberegning
 - budsjettering
 - konsulenttjenester

Telefon 64 92 63 03

Fax 64 92 71 66

e-post:

e-regnsk@online.no

Krokengveien 10

1912 Enebakk

- Alt innen parabol og antenner
- Salg & service

E.F.I. Installasjon

Tlf. 900 18 827

Enebakk Blikkenslagerverksted A/S

Alt innen blikkenslager-arbeider

- Takomlegging
- Beslag
- Salg av takrenner med utstyr
- Ventilasjon

*Din lokale
blikkenslager*

Tlf.: 64 92 77 20

Fax: 64 92 77 21 Mob.: 415 70 241

Lillestrømveien 1773
1911 Flateby